

*О.О. НЕПОЧАТЕНКО, доктор економічних наук, професор, ректор
С.А. ЧЕКАЛЮК, аспірант**
Уманський національний університет садівництва

Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств України

Постановка проблеми. У сучасному світі, який стрімко глобалізується, здатність швидко адаптуватися до міжнародної конкуренції стає найважливішою умовою успішного й сталого розвитку кожної держави. Відтак, позиціонування підприємств агропромислового сектору України у глобальному просторі полягає в тому, щоб сфокусувати увагу на змісті основних проблем національної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади формування конкурентоспроможності підприємств є предметом дослідження науковців. Вітчизняна наукова парадигма функціонування підприємницьких структур у сфері агробізнесу та формування їх конкурентоспроможності одержала розвиток під впливом фундаментальних і прикладних досліджень О.М. Яценка [16], В.К. Терещенка [14], Н. Танклевської [13], Я.М. Скотара [12], О.М. Павлової [11], О.Є. Россіхіної [10], С.В. Майстро [8], Т.О. Куренної [7], А.Г. Загороднього [5], А.С. Донських [3], Н. Білоусової [2] та ін.

Відзначаючи цінність результатів дослідження названих авторів і сучасних наукових розробок із питань формування конкурентоспроможності слід зауважити, що окремі аспекти зазначеної проблеми залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті – проаналізувати конкурентну ситуацію сільськогосподарських підприємств та джерела їх фінансування.

Виклад основних результатів дослідження. Головною ознакою ефективної господарської діяльності є конкурентоспромо-

жність, яка ґрунтується на конкретному наборі якісних і кількісних, зовнішніх та внутрішніх конкурентних переваг. Тому діагностика агропромислових підприємств є передумовою формування й реалізації конкурентоспроможності [1]. Дослідження сильних і слабких сторін дає можливість реально оцінити позиції у конкурентній боротьбі та розробити заходи для досягнення бажаних результатів.

Набір основних конкурентних переваг характеризується первинним і вторинним походженням. В основу первинних переваг входить природний потенціал, географічне розташування, а до вторинних – кваліфікація, навички персоналу, техніко-технологічне оснащення, рівень інформатизації виробничих процесів, енерго- та ресурсоемність виробничого процесу, інфраструктурне забезпечення, організаційна форма управління, використання маркетингового інструментарію [2] (рис. 1).

Також слід звернути увагу на фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. В економічній літературі існує різна класифікація факторів конкурентоспроможності залежно від ознак їхнього розподілу. Узагальнено фактори конкурентоспроможності підприємств можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори навколишнього середовища виявляються у сферах виробництва, обігу і споживання, внутрішні – впливають на ринок [10]. Однак, враховуючи специфіку аграрної сфери, всі сільськогосподарські підприємства мають неоднаковий стратегічний потенціал, реалізують різні стратегії й можуть функціонувати в середовищі певної міри складності. При цьому одні й ті самі фактори для різних підприємств можуть бути як керованими (тобто підприємство здат-

* Науковий керівник – О.О. Непочатенко, доктор економічних наук, професор.

© О.О. Непочатенко, С.А. Чекалюк, 2015

не впливати на них), так і некерованими, або такими, що враховуються (підприємство пристосовується до їх зміни). Тому в середовищі функціонування аграрних підприємств доцільно виділяти не зовнішні та вну-

трішні фактори конкурентоспроможності, а ті, що створюються (керовані) й ті, що враховуються (некеровані) [16]. Система таких факторів наведена на рисунку 2.



Рис. 1. Критерії формування конкурентних переваг

Джерело: Систематизовано автором на основі [2, 1].

Явища і процеси виробничо-господарської діяльності підприємства та соціально-економічного життя суспільства викликають зміну абсолютної й відносної величини витрат на виробництво, а в результаті зміну рівня конкурентоспроможності самого підприємства. Вони можуть впливати як у бік підвищення конкурентоспроможності під-

приємства, так і в бік зменшення. Але наявності самих факторів недостатньо для забезпечення конкурентоспроможності. Здобуття конкурентної переваги на основі факторів залежить від того, наскільки ефективно вони використовуються й де, в якій галузі їх застосовують [3].

- Тип підприємства та кон'юнктура ринку;
- наявність і можливість конкурентів;
- забезпеченість, склад і структура трудових ресурсів;
- податкова політика;
- фінансово-кредитна політика;
- державна система стандартизації;
- правовий захист інтересів споживачів

- Іноваційний потенціал;
- виробничий та фінансово-економічний потенціал;
- потенціал маркетингових служб, імідж фірми;
- якість і ціна товару;
- рівень матеріально-технічного обслуговування;
- конкурентоспроможність продукції та послуг



Рис. 2. Система факторів конкурентоспроможності підприємств

Джерело: Систематизовано авторами на основі [4].

Отже, конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств залежить від низки факторів, але, на нашу думку, найважливішим фактором конкурентоспроможності є доступ до фінансових ресурсів та управління ними.

Необхідність виживання в умовах жорсткої конкуренції й ринкових відносин вимагає від господарюючих суб'єктів пильної уваги до організації фінансування виробництва, вибору оптимальних джерел формування фінансових ресурсів, їх структури та ефективного використання. Це вимагає знання сутності фінансових ресурсів, глибокого вивчення теоретичних і практичних питань фінансового менеджменту як системи управління.

Ряд авторів джерела фінансування підприємств аграрного сектору поділяють на три групи: державне фінансування, власні фінансові ресурси підприємств, кредитні ресурси й інвестиції [5]. Важливим напрямом використання бюджетних коштів є фінансування аграрного комплексу, підтримка вітчизняного сільгоспвиробника та охорона земель державної власності. Це підтверджу-

ється й тим, що аграрний сектор вважається одним із пріоритетів розвитку держави. Контрольними заходами встановлено непоодинокі випадки використання державних коштів із порушенням чинного законодавства [7, 8]. На рисунку 3 зображено видатки загального та спеціального фондів державного бюджету.

У 2014 році Міністерство аграрної політики та продовольства України не здійснювало кредитування фермерських господарств за наявності залишків невикористаних бюджетних асигнувань у сумі 21,4 млн грн і надходження коштів від повернення раніше наданих кредитів у сумі 3,5 млн грн. За наявності залишків невикористаних бюджетних асигнувань у сумі 3 млрд 747,0 млн грн та повернених коштів у сумі 1 млрд 889,5 млн грн на формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду й закупівлю матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників спрямовано 450,1 млн грн, або 6,3 % річного плану (7,2 млрд грн) [9].

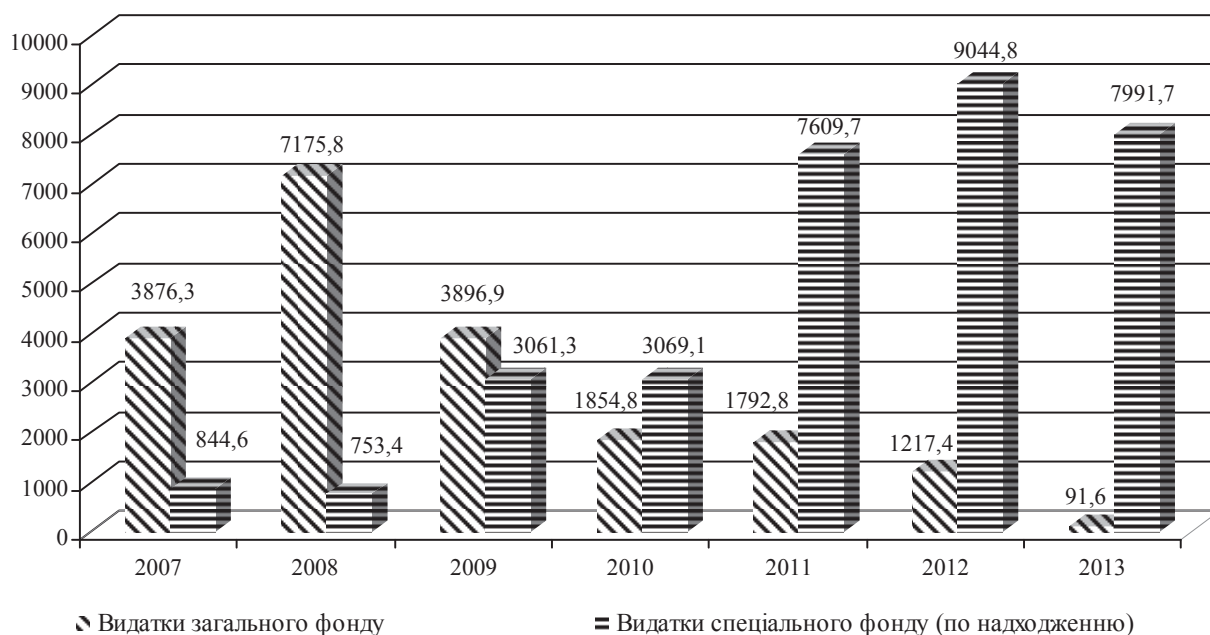


Рис. 3. Динаміка обсягів державної підтримки АПК за рахунок коштів загального й спеціального фондів державного бюджету, млн грн

Джерело: Систематизовано авторами на основі: [9, 11, 6].

Основним джерелом фінансування сільськогосподарських підприємств залишаються їхні власні кошти. До них належать нерозподілений прибуток та амортизаційні

відрахування. Проте для достатнього відтворення основних засобів рівень амортизаційних відрахувань, який закладається в собівартість продукції, є недостатнім.

Про основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств у галузі сільського господарства у 2013 році показують дані таблиці 1.

В аналізованому році сільськогосподарськими підприємствами одержано позитивний результат від діяльності як у галузі рослинництва, так і тваринництва [13, 15]. У рослинництві рентабельність продукції становила 21,5% (у 2012 р. –22,1%). У звітному році було зафіксовано зростання рівня рентабельності всіх основних видів продукції рослинництва, зокрема, зернових та зернобобових культур із -6,4% у 2012 році до 3,5% у 2013-му.

1. Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств за 2013 р.

Показник	Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн грн	Фінансовий результат від реалізації*, млн грн	Рівень рентабельності*, %	Рівень рентабельності* у 2012 р., %
1	2	3	4	5
<i>Продукція сільського господарства й послуги</i>	121268,4	12497,8	11,5	20,2
Рослинництво і тваринництво	116985,4	11905,4	11,3	20,5
<i>Рослинництво</i>	89101,7	9060,9	11,3	22,3
Зернові та зернобобові культури	46126,6	785,5	1,7	15,2
Насіння соняшнику	20621,1	4634,1	29,0	45,8
Ріпак	6172,0	480,7	8,4	21,4
Цукрові буряки (фабричні)	1216,1	32,1	2,7	15,7
Картопля	793,5	144,0	22,2	-21,5
Овочі відкритого ґрунту	635,4	52,0	8,9	-6,8
Інша продукція рослинництва	13537,4	2932,5	27,6	12,0
<i>Тваринництво</i>	27883,7	2844,5	11,4	14,3
Велика рогата худоба на м'ясо	1986,4	-1512,6	-43,2	-29,5
Свині на м'ясо	6353,7	11,8	0,2	2,0
Вівці та кози на м'ясо	36,7	-18,8	-33,9	-40,0
Птиця на м'ясо*	1141,0	-125,1	-9,9	-7,2
Молоко	7860,5	930,2	13,4	2,3
Яйця курячі	7308,9	2357,2	47,6	52,6
Вовна	2,1	-5,7	-73,0	-61,0
Інша продукція тваринництва	3194,4	1207,5	60,8	80,0

* Без ПДВ, бюджетних дотацій і доплат; до оподаткування.

Джерело: Дані Державної служби статистики України [4].

Для підтримки сільськогосподарського виробництва, за попередніми підсумками, у 2013 році на рахунки сільськогосподарських підприємств (крім малих) фактично надійшло 8,9 млн грн прямих бюджетних дотацій і 585,7 млн грн за рахунок повернення їм податку на додану вартість. У цілому за 2013 рік підприємствами одержано 594,6 млн грн бюджетних коштів, або 976,4 тис. грн із розрахунку на 1 підприємство.

Якщо брати до уваги кредитне забезпечення, то, аналізуючи кредитні правовідносини в аграрному секторі, бачимо, що банки не враховують специфіку сезонності сільського господарства. Таким чином, штучно створюють умови неплатоспроможності позичальників, надаючи короткострокові кредити.

Кредити сільськогосподарським підприємствам на кінець лютого 2014 року стано-

вили 44,3 млрд грн. Після скорочення у січні, у лютому залишки за зазначеними кредитами збільшилися на 8,1%, або на 3,3 млрд грн. Приріст було сформовано за рахунок збільшення обсягів кредитів, наданих в іноземній валюті, на 23,1% – до 14,0 млрд грн, у національній валюті – на 2,3% – до 30,3 млрд грн.

Інвестиційна привабливість вітчизняного аграрного сектору постійно зростає. Так, у 2014 році обсяги прямих іноземних інвестицій у сільське господарство збільшилися на 6,4% порівняно з 2013-м (рис. 4). Позитивним також є те, що ця тенденція зберігається й нині, оскільки цьому сприяє державна політика [14]. Планується протягом 5-10 років залучати іноземні інвестиції у сільське господарство в розмірі 20-30 млрд дол.

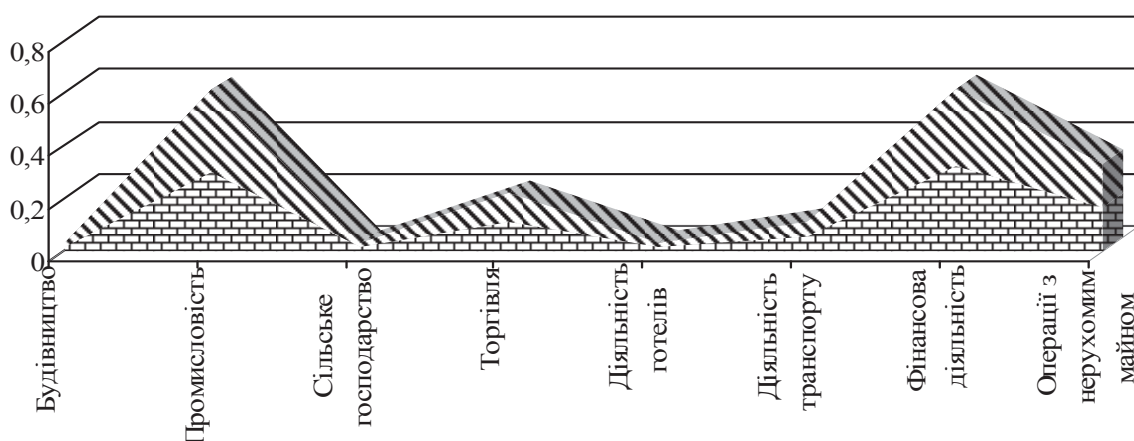


Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції за видами економічної діяльності в Україні

Джерело: Держкомстат-Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України.

Висновки Агросектор економіки України має достатній конкурентний потенціал, який забезпечує, в тому числі, зростаючий обсяг фінансових ресурсів. За статистикою, обсяг фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств у 2014 році збільшився, але ефективність (прибутковість) діяльності погіршилася. Це доводить про необхідність раціоналізації підходів до співвідношення фінансових ресурсів (власні та позичені), зниження процентних ставок по залучених кредитах тощо. Також викликає занепокоєність погіршення ефективності діяльності

сільгоспвиробників. Дана ситуація викликана погіршенням економічної ситуації в Україні, негативними очікуваннями товаровиробників унаслідок загострення політичної конфронтації, загальним низьким рівнем ефективності в агросекторі. Отже, конкурентоспроможність аграрних підприємств України нині ще не можна назвати ефективною. Для подолання зазначених негараздів потрібно застосовувати зважену державну підтримку й здійснювати заходи щодо сприяння підвищенню конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Аграрна політика в умовах ринкової трансформації економіки агропромислового комплексу : кол. моногр. / [за заг. ред. П.С. Березівського]. – Львів : Львівський держ. аграр. ун-т, 2006. – 560 с.
2. Білоусова Н. П'ять основних тенденцій у АПК на 2013 рік / Н. Білоусова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/pyat-osnovnih-tendenciyu-u-apk-na-2013-rik>.
3. Донських А.С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають / А.С. Донських // Ефективна економіка. – 2011. – № 12. – С. 89-92.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.А. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072. – С. 2007.
6. Закон України „Про Державний бюджет України на 2012 рік” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
7. Куренна Т.О. Ефективність та результативність державної підтримки аграрного сектора економіки в Україні / Т.О. Куренна // Держава і ринок. – 2012. – С. 133-139.
8. Maystro S. Fields of state support for the agricultural sector and its impact on competitiveness on the world market [electronic resource] : / SV wizard. - Access : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr...>
9. Рахункова палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/16743264>.
10. Россіхіна О.Є. Основні фактори конкурентоспроможності підприємства / О.Є. Россіхіна. // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 184-187.
11. Павлова О.М. Фінансові ресурси аграрного сектору економіки України / О. М. Павлова, Є. Ш. Ісхаков // Ефективна економіка. – 2014. – № 5. – С. 35-39.

12. Скотар Я.М. Правові проблеми банківського кредитування аграрного сектору економіки України / Я.М. Скотар // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи: Зб. наук. праць. – 2004. – Т. 9. – С. 352-355.

13. Tanklevska N. Status and prospects of public financing of agricultural enterprises in Ukraine [electronic resource] / N. Tanklevska, A. Suprun // Socio-economic problems and the state. – 2013. – Vol. 1 (8). – P. 262-270. – Access to the journal. : [Http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13tns](http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13tns).

14. The formation and functioning of organizational and economic mechanism of investment in agriculture / VK Tereshchenko, EO Lanchenko // Ahroinkom. – 2007. – № 3-4. – P. 15-20.

15. УАК: Аграрний "мізер" Держбюджету-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroconf.org/content/uak-agrarniy-mizer-derzhbyudzhetu-2013>.

16. Yatsenko A. The competitiveness of the agricultural sector as a globalized food market / AN Yatsenko // Ekonomika APK. – 2013. – № 1. – P. 32.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2015 р.

*

УДК 631.174.003.1

*О.А. КОРЧИНСЬКА, доктор економічних наук,
провідний науковий співробітник*

*С.Г. КОРЧИНСЬКА, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник*

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Еколого-економічні аспекти використання засобів хімізації в сільському господарстві

Постановка проблеми. Важливе місце серед проблем сучасного землеробства займають раціональне використання сільськогосподарських земель, збереження та підвищення родючості ґрунтів. У цьому зв'язку ефективно застосування мінеральних добрив, хімічних меліорантів, засобів захисту рослин є необхідними заходами щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії й практики ефективного використання засобів хімізації у сільському господарстві знайшли своє відображення у наукових працях вітчизняних і зарубіжних авторів, зокрема: Т.Н. Кулаковської [1], П.О. Мосіюка [2], П.П. Борщевського [3], М.В. Лісового, В.В. Медведєва [4], В.М. Сімачинського, В.В. Горлачука [5], Г.А. Мазура [6], В.Ф. Сайка [7] та ін. Проте більшість цих питань, залишаючись актуальними на сучасному етапі розвитку агро-

промислового виробництва, потребують подальшої розробки.

Мета статті – висвітлення еколого-економічних питань використання засобів хімізації в сільському господарстві.

Виклад основних результатів дослідження. Світовий досвід ведення сільського господарства переконливо доводить, що 30-40% приросту сільськогосподарської продукції в країнах Західної Європи і США одержують за рахунок використання мінеральних добрив. Проте в Україні обсяги їх внесення під посіви сільськогосподарських культур останніми роками не відповідають вимогам землеробства: не забезпечується потреба сільськогосподарських культур у поживних речовинах для формування врожаю, а також для розширеного відтворення родючості ґрунтів. Внаслідок цього у землеробстві склався від'ємний баланс поживних речовин. Так, у 2012 році винос азоту, фосфору й калію з ґрунту врожаєм сільськогосподарських культур перевищував кількість внесення поживних речовин у 3,8 раза (табл. 1).

© О.А. Корчинська, С.Г. Корчинська, 2015